

УДК 398:821.161.2.09 (П. Куліш)

П'ятаченко С.В.,

к.філол.н., доцент кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики їх викладання
СумДПУ імені А.С.Макаренка, pjatachenko@gmail.com

Україна, м. Суми

ЗБІРНИК ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША «УКРАИНСКИЕ НАРОДНЫЕ ПРЕДАНИЯ»: ІСТОРІЯ ВИДАННЯ, СТРУКТУРА, ТЕМАТИКА ПЕРЕКАЗІВ

У статті представлено аналіз збірника народних переказів, виданого українським письменником і фольклористом Пантелеймоном Кулішем у 1847 році. Розглядається історія видання цього збірника, особливості авторської методики фольклорних записів, систематизація записаних творів і структура розділів, а також здійснюється огляд тематичних груп зафіксованих народних переказів, серед яких переважають твори історичного характеру про відомих історичних діячів та народних захисників.

Ключові слова: Пантелеймон Куліш, народні перекази, казки, фольклор, козаки, гайдамаки.

Постановка проблеми. Фольклористична діяльність П. Куліша вкладається в тогочасне загальноєвропейське русло захоплення народною культурою, яке пройшло під прапором романтизму. Епоха романтизму пробудила у європейських народів інтерес до власної історії, мови, народної культури. На зміну античному ідеалу, який плекали класицисти, приходить усвідомлення поняття національного ідеалу, «золотим віком» починає вважатися не античність, а власне середньовіччя: рицарство в Західній Європі, козацтво в Україні. Національне відродження і становлення європейських націй були б неможливими без романтично-фольклористичних ідей, початок яким поклали німецькі романтики, наближені до Гейдельберзького гуртка: А. Арнім, К. Брентано, брати Грімм. Національні ідеї пронизали всі сфери життя – від літератури до політики, де найгострішим виявом тодішніх національних прагнень стала «весна націй» – низка національних революцій, що прокотилися Європою в 1848 році. Національно-визвольний рух в Україні того часу оформився в діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, розгромленого за рік до «весни народів».

Саме цим 1847 роком датується аналізований нами збірник «Украинские народные предания». Очевидно, вона стала до певної міри втіленням тогочасних світоглядних переконань Куліша. Важливою ланкою діяльності української інтелектуальної еліти стала етнографія. Філологи, педагоги, історики, критики, літератори стали на шлях збирання й дослідження народної творчості: М. Максимович, І. Срезневський, М. Костомаров, О. Бодянский, П. Лукашевич, А. Метлинський та інші. Увага до національного фольклору була однією з найхарактерніших рис романтизму, який в українській літературі набув виразно фольклорних рис. Збірник українських народних дум М. Цертелєва, альманах І. Срезневського «Запорозька старовина», видання українських народних пісень М. Максимовича, записи українських народних казок О. Бодянского визначали дух і настрої тодішньої української літератури.

Метою роботи є аналіз одного з перших українських фольклорних збірників, укладеного і виданого Пантелеймоном Кулішем у 1847 році, висвітлення історії його видання і заборони, а також виокремлення та розгляд

характерних тематичних груп опублікованих фольклорних творів, серед яких найбільш повно представлені історичні перекази про козаччину та гайдамаччину, а також фантастичні легенди і казки.

Виклад основного матеріалу. Фольклористична й письменницька діяльність молодого Куліша йшли пліч-о-пліч. Основою його раних оповідань «воронізького циклу» стали народні перекази, почуті в рідному Воронежі. «Перші твори Куліша мають виразно етнографічний характер, – писав М. Зеров. – Їхній зміст – народні перекази, місце дії – рідний Кулішеві Воронеж» [2, с.191]. Історичні перекази, історичні пісні та думи лежать в основі його наступних творів – поеми «Україна» (1843), роману «Михайло Чарнишенко» (1843), історичної розвідки «Повесть об украинском народе» (1846). Героїчний епос і козацькі літописи надихнули П. Куліша на історичний роман «Чорна рада», перші глави якого побачили світ у 1845 році.

У листах до М. Погодіна та М. Юзефовича Пантелеймон Куліш повідомляє про план багатотомного серійного видання з фольклору під назвою «Життя українського народу», до восьми томів якого мали б увійти думи, пісні, легенди, перекази, прислів'я тощо. Реалізувати цей задум вдалося лише через десять років і далеко не повністю у двотомному виданні «Записок про Південну Русь», про яке І. Франко сказав, що ім'я Куліша в історії тривко записане його «Записками о Южной Руси». Кроком до реалізації цього задуму стало видання збірника народної прози «Украинские народные предания», який вийшов на початку 1847, але невдовзі заборонений і конфіскований.

У листі до Михайла Юзефовича від 31 липня 1843 року з Олександрівки (нині Кіровоградська область), де Куліш гостював у маєтку письменника, представника «української школи» в польській літературі Міхала Грабовського, він зазначав: «Отсюда я буду углубляться в разные места Украины для изыскания развалин народной поэзии – дело великой важности, как я увидел после нескольких опытов» [4, с.19]. Про натхненне захоплення цією справою й перші результати П. Куліш пише: «Я теперь хожу как пчела по сотам: где только встречу седую бороду, не отойду от неё без того, чтоб не выжать из неё пахучего цветка народной поэзии или в предании, или в песне» [4, с.19].

Про завершення цього етапу роботи свідчить лист П. Куліша до М. Погодіна від 15 жовтня 1843 року: «Совершил я летом двухмесячное путешествие по Малороссии и извлёк великие результаты, между прочим записал из уст народа множество превосходных преданий (в особенности о гайдамаках) с такою точностию, что они вполне могут назваться отрывками изустной народной литературы. Удивительные вещи! что за красота слова! что за дивный полёт фантазии! Приготовил к печати томик в 200 страниц, іп-8, под заглавием: «Малороссийские предания, легенды, поверья и разные заметки, касающиеся местных примечательностей народного быта и т. п. (Материалы для изучающих народную историю и поэзию). Собрал П. Кулеш. Книжка первая» [4, с.22]. П. Куліш високо оцінює значущість запланованого видання і прогнозує йому успіх, а собі визнання: «Эта книжка сильно пойдёт. Перед нею «Рассказы Коржа» – бледная копия перед оригиналом. Она более делает для истории нашего края, чем 4 тома «Истории» Маркевича, и более даст светлых мыслей о поэзии, чем иная глубоководная теория. Мне ж она доставит более известности, чем самый удачный роман, какой я могу написать» [4, с.22].

Однак ця спроба видати збірник виявилася невдалою, і наприкінці 1845 року П. Куліш пише до І. Срезневського про наміри видати її в наступному році й оцінює її суспільний резонанс значно скромніше: «Народные предания свои я уже нашёл средства издать без убытку, и в новом году они появятся в свет. Если у Вас есть любители такой поэзии, то напишите, сколько прислать Вам экземпляров. Вы, конечно, не поставите себе в тягость предложить одному-другому приобрести книгу, у которой нет таких ног, чтоб разойтись повсюду, и которую оценят весьма немногие» [4, с.61]. Про очікуваний вихід у 1846 році друком цього збірника пише П. Куліш і Миколі Костомарову в грудні 1845 року [4, с.62]. У серпні 1846 року в листі до О. Бодяньського П. Куліш сповіщає про успішний, але тривалий перебіг виходу збірника у світ:

«Это народные исторические и фантастические предания, записанные мною стенографически и представляющие образцы высокой красоты простого слова. Они уже пропущены цензурою и составляют такой том, что в одном номере, при вашей мелкой печати, займут значительное место» [4, с.104-105].

1 вересня 1846 року П. Куліш надсилає свій збірник редакторові «Чтений Московского общества истории и древностей российских» Осипові Бодяньському з проханням надрукувати його в редактованому ним виданні: «Вверяю Вам моё сокровище с таким чувством, с каким мать передаёт своё дитя на руки мужу. Знаю, что Вы оцените его по достоинству, бережёте и в дело употребите как нельзя лучше. Если хотите напечатать все эти предания в одном номере, печатайте; если в нескольких – и на это я согласен, только бы оттиски для меня были сделаны в том порядке, в каком эти предания расположены в рукописи. Ударения, если можно, нужно означить на каждом слове. При сравнительном изучении славянских языков это будет важным пособием для иностранцев. При том же этим резче означится физиономия нашего языка. В некоторых пьесах я не успел поставить ударений: перечитывая их, вы сами потрудитесь поставить. Если нет важных препятствий, прошу Вас соблюсть моё правописание – даже в случае бы оно противоречило Вашей

системе – с оговоркою, что оно употреблено только по желанию моему. Рукопись моя почти вся переписана весьма тщательно. Я сохранял частности выговора, собственные разным провинциям, поэтому, если где будет казаться и ошибка, лучше печатайте так, как в рукописи, кроме таких случаев, когда бы явно было, что это недоумок» [4, с.110].

Збірник переказів П. Куліша був опублікований 1847 року у квітневій (восьмій) книжці «Чтений Московского общества истории и древностей российских» (матеріали засідання 29 березня). Публікація мала назву «Украинские народные предания, собрал П. Кулеш. Книжка первая». Окремо було відбито 200 примірників (М., 1847. – [8], 90, [2] с.). У цей час П. Куліш був заарештований за підозрою в участі в Кирило-Мефодіївському товаристві, й у зв'язку з цим увесь наклад видання був конфіскований. Ці записи побачили світ уже через півстоліття в першій книжці «Чтений» 1893 року в розділі «Материалы историко-литературные». Тоді ж було надруковано й окремих відбиток, датований 1847 роком.

Значну частину зібраних того часу переказів П. Куліш у дещо фонетично видозміненому вигляді передрукував у першому томі «Записок о Южной Руси» (1856 р.). З цього приводу А. Лобода зазначає: «Підходячи до записування, а надто до публікування фольклорних текстів як митець слова, Куліш не зберігав усіх мовних особливостей співців та оповідачів, а вдавався до певного редагування (змінювання, переставляння, пропускання та додавання окремих слів і цілих виразів та частин); ставлячи собі за мету витворювати українську літературну мову, він уніфікував деякі діалектні риси – фонетичні та морфологічні; дещо знімав з огляду на цензуру (це все добре помітно, як порівняти аналогічні тексти з «Українських народних преданий», де їх подано в більш-менш первісному вигляді, та із «Записок о Южной Руси» [5, с.111-115]. Декілька переказів із рукопису Куліша в 1845 році у віленському журналі «Rubon» опублікував М. Грабовський у власному перекладі польською мовою.

У наукових архівних фондах рукописів та фонозаписів ІМФЕ імені М. Рильського НАН України зберігається чорновий автограф передмови до запланованого П. Кулішем збірника [6]. Доволі розлога передмова містить думки про взаємозв'язок письменника з простим народом, співвіднесеність фольклорної та літературної поетик та роздуми про спорідненість українських дум та пісень із Гомеровими. Але до надрукованого збірника П. Куліш подає вкрай лаконічну передмову з чотирнадцяти рядків. У ній він зазначає, що до збирання фольклору звернувся, вивчаючи джерела історії українського народу, і з цією метою «не раз объезжал обитаемые ими губернии для собрания народных песен и преданий» [8, с.1]. Ця теза молодого історика і фольклориста, яка окреслює й гармонійно поєднує його життєві захоплення, є не лише ключовою для його подальшої наукової діяльності, але є важливою для фольклористики, як науки, оскільки визнає за фольклором право бути джерельною базою для історичних досліджень. Пізніше передруковуючи ці твори в першому томі «Записок о Южной Руси» П. Куліш так характеризує свій підхід до збирання старовини: «Тут этнография сливалась для меня в одну науку с историей, а история разоблачалась в своих исторических последствиях. Наши кабинетные люди, повторяя один

другого, говорять, що в Малоросії не осталося почти никаких памятників старини. Но сам народ – такой памятник своей прошедшей жизни, который лучше всякого произведения искусств вводит нас в познание того, как он существовал до настоящего момента. Надобно только всмотреться в нравственный его образ, которого рассеянные черты собирает и объясняет для нас этнография» [1, с.235].

Також П. Куліш повідомляє, що із зібраного матеріалу наразі він друкує лише перекази, а пісні обіцяє пізніше представити «любителям истории и народной поэзии». Декларує він також науковий принцип фіксації народних творів, які «записывал стенографически, как песни, дорожа каждым оборотом и словом народной речи». У листі до І. Срезневського П. Куліш писав: «Ни один стих, ни одно особенное слово не будет в моём издании потеряно. Я отмечаю, кто и где записал, чтоб представить самый точный источник для изучающих народную поэзию и украинский язык. Где только могу, буду делать исторические, топографические и другие примечания» [4, с.61]. Певного редакторського втручання, з жалем зізнається П. Куліш, зазнали лише тексти, передані його приятелями, очевидно, маючи на увазі перекази, надіслані йому Василем Білозерським із Чернігівщини, Петром Чуйкевичем і Опанасом Марковичем із Полтавщини.

Важливою науковою рисою записів П. Куліша, чи не вперше послідовно реалізованою в українській фольклористиці, стала фіксація і вказівка на те, де і від кого записаний даний текст. Географія записів включає Київ, Черкоти та населені пункти на Київщині: Кумейки, Суботів, Звенигородка, Сміла, Корсунь, Олександрівка та Мотронинський монастир на Черкащині. Кілька записів подано з Чернігівщини та один із Полтавщини. Наведений також переказ, який розповідав Т.Г. Шевченко. Під деякими текстами вказаний лише оповідач або лише місце запису, чи інформація неповна: «Рассказывал один старик возле Канева» (8, с.88).

Опублікований збірник має чітку структуру: усі твори (60 зразків) розподілено за трьома розділами: історичні перекази (45 зразків), казки і легенди (12 зразків) і третій розділ «Суміш», до якого увійшли три різножанрових твори. Як бачимо, історичні перекази займають більше місця й користуються більшим пієтетом упорядника. Ще мав бути четвертий розділ, але його не пропустила цензура, про що П. Куліш повідомив О. Бодяньському в листі від 1 вересня 1846 року: «Сборник мой заключал ещё один отдел, религиозный, но цензор не пропустил без духовной цензуры. Прилагаю этот отдел и прошу Вас покорнейше, если можно, найти светского или духовного цензора хоть для статьи: *Путешествие по другому свету*, замечательной по средству её с легендами, вошедшими в «Божественную комедию» Данта» [4, с.110].

Отже, до першого, найбільш розлогого розділу увійшли історичні легенди й перекази. Розташовані вони за хронологічним принципом – від часів Русі до Хмельниччини, переказів про Мазепу, гайдамаччину і Коліївщину. Наприкінці подано два топонімічних перекази про урочища в містечках Смілій і Звенигородці, а також коротка оповідка-спогад про минулі часи.

Відкриває розділ відома і поширена нині легенда про Михайлика й Золоті ворота, аналізу якої окрему розвідку

присвятив Є. Нахлік [7]. Записав цю легенду від сліпого старця П. Куліш на початку 1840-х, коли викладав спочатку в Києво-Печерському, а потім у Києво-Подільському дворянському училищах. Він зазначав у «Записках о Южной Руси», що «легенда о Золотых воротах есть старинное произведение, от которого уцелел только один кусок, говорящий о его первоначальной форме» [1, с.170]. У ній йдеться про лицаря Михайлика – захисника Києва, котрого кияни вирішили видати татарам на вимогу їхнього воєначальника, який обіцяв зняти облогу з міста в обмін на видачу Михайлика. Ображений Михайлик підняв на списа Золоті ворота й подався з ними до Царгорода, де живе й понині, дотримуючись суворого посту. А ворота сяють золотом, якщо перехожий висловить сподівання на повернення їх у Київ, а коли хтось так не скаже чи навіть не подумає, то золото на воротах меркне.

До часів Хмельниччини належать вісім переказів, героєм яких є переважно сам Богдан Хмельницький. Найвідомішим із них є переказ «Хмельницький і Барабаш», у якому йдеться про те, що гетьман Барабаш приховав видані королем «козацькі права», а його писар Хмельницький викрав ці права й поїхав на Січ, де й підняв козаків «на баталію».

Три розлогіх перекази присвячені постаті Мазепи та його антиподів – царя Петра й Семена Палія. У перших двох сюжет схожий: цар Петро, якого «став бить Мазепа», бідкався, щоби знайти когось, хто допоможе перемогти Мазепу. Таким рятівником виявився Семен Палій, засланий царем до Сибіру чи в іншому варіанті замуrowаним Мазепою в стовпі. Сюжет складається з кількох казкових мотивів: вибору багатирського коня, невидимого проходу через військовий табір та використання військової магії. Оскільки й Мазепа, і Палій були «характерниками», то двобій носить магичний характер: зарядження гармат «навхрест» чи магичне об'їждження-заворожування війська супротивників. Палій зображений позитивним персонажем, оскільки, як зазначає П. Куліш, він «обладал свойствами, привлекающими любовь народа, и составлял противоположность с нелюбимым ему Мазепой» [1, с.131]. «Функція Палія, — зазначає В. Івашків, — часто просто вичерпується його допомогою російському війську у Полтавській битві» [3, с.19].

Причини зображення Мазепи негативним персонажем, очевидно, криються в царській пропаганді, церковній анафемі та нерозумінні широкими верствами причин, які спонукали Івана Мазепу стати на бік шведського короля Карла XII проти російського царя Петра I. Втім, перекази по-своєму об'єктивні. Як слушно вказує В. Івашків: «Одна з прихованих народних оцінок – Мазепу перемогли свої ж таки українці і коли б між народом була єдність, то не бачити «восточному цареві» перемоги [3, с.48].

В одному з переказів цареві допомагає не Палій, а Степан Плаха, але, як зазначає в примітці П. Куліш, «это тот же самый Семен Палий, переименованный народом, видно, по ошибке» [8, с.8]. Замість Мазепи тут діє Мазепенко – син Мазепи і хрещеник царя Петра, який виріс і покликав царя на двобій, «на погуляння».

У фіналі цих переказів окремим мотивом згадується кривава різанина, влаштована Меншиковим у Батурині та страта Петром I козаків у Лебедині: «Розгнівався цар Петро на Україну. Зараз шле указ, щоб рубили в пень

увесь народ» [8, с.9]. Врятує Україну Палій, який просить собі у винагороду за перемогу над Мазепою, щоби цар не плондрував Гетьманщину. В іншому переказі церковний молебень змусив Петра передумати і простити «весь народ».

Найбільшою групою переказів є цикл переказів про гайдамаків та їхніх ватажків: Чуприну, Чортовуса, Шелеста, Лусконога, Гниду, Вовчка, Максима Залізняка, Максима Шила, Швачку, Харка та інших. Ці оповідки часто починаються з емоційної характеристики гайдамацтва: «Гайдамаки дерли народ років може з десять» [8, с.36]; «довго тягались по Україні ті колії [8, с.40]; «гайдамащина ... проклята була! Самовольці такі були, що... [8, с.54]; «гайдамаки наробили багато шкоди в Умані» [8, с.33]. Основними мотивами цих переказів є пограбування гайдамаками панів та євреїв, переслідування гайдамаків польськими жовнірами та обдарування бідняків украденими грошима: пасічника, який пригостив гайдамаку медом; хлопчика, якого покинув батько, втікаючи від гайдамаків тощо.

Наступні цикли містять дванадцять оповідок про запорожців і три оповідки про татар. Перший із переказів про запорожців, у якому йдеться про те, як гуляють запорожці, коли прийдуть із Січі до Києва, має примітку «Слышал от Т.Г. Шевченка». Цей переказ П. Куліш використав у романі «Чорна рада». Оповідки про татар містять сюжети про набіги ординців, спроби протидії та порятунок полонених бранців.

Сатиричне оповідання «Очаківська біда» розповідає про участь козаків в облозі Очакова 1788 року спільно з російським військом на чолі з Потьомкіним, їхнє голодне поневір'яння, грубе і зверхнє ставлення до них «світлішого» та хитрість їхнього ватажка, яка допомогла їм вижити в битві та повернутися із трофеями. Про цю оповідку П. Куліш пише: «Украинские старинные баллады для забавы гостей сочиняли иногда пресмешные пародии, не щадя в них даже и самих себя. «Очаковская беда» принадлежит к такому роду рассказов» [8, с.32].

Подіями козацьких часів перейняті два топонімічні перекази наприкінці розділу про урочища в Смілій та Звенигородці, де згадуються Юрова гора, Барабашиха яр, Розкопана могила, Чорна могила, річка Погибна, озеро Топило, урочище Козацький курінь, урочище Попів риг, Шугайлова могила, Грецький куток, камінь Писанка, Писанчині байраки та інші.

У другому розділі, названому «Предания фантастические», вміщено фантастичні легенди й чарівні казки, більшість із яких П. Куліш згодом опублікував у другому томі «Записок о Южной Руси», вказавши, що їх записувачем був відомий російський художник Лев Жемчужников. Серед дванадцяти текстів подано дев'ять фантастичних казок та казок про тварин («Кирило Кожемяка», «Царевич и баба», «Царевич и цыганка», «Волк прожора», «Братоубийца», «Кур и курочка», «Ивась», «Мачиха», «Уж и царевна») і чотири легенди релігійного та міфологічного змісту («Свиридова могила», «Сокол и Пчела», «Превращения», «Мышь и воробей»).

До третього розділу, названого «Смесь», вміщено п'ять творів: небилицю «Не любо – не слушай», розповідь у якій побудована на алогізмі та абсурдності в описі

ситуації; побутову казку «Загадки» про відповіді мудрого діда на цареві загадки і три коротких «Сцены из домашнего быта».

Висновки. Загальний огляд змісту збірника «Украинские народные предания», аналіз передмови, коментарів та приміток записувача та упорядника, його листування із сучасниками дає можливість стверджувати, що П. Кулішеві вдалося не лише втілити свій задум щодо фіксації та збереження народної прози, переважно історичного характеру, але і зробити значний внесок у становлення української фольклористики. Якби не арешт і конфіскація накладу, це видання могло б на десять років раніше за «Записки о Южной Руси» продемонструвати науковий підхід молодого фольклориста-романтика, його історіософсько-етнографічну концепцію та явити зацікавленій аудиторії безцінні зразки переказів, легенд і казок, записаних молодим П. Кулішем та його товаришами на початку 1840-х років у різних частинах України.

Література

1. *Записки о Южной Руси. Издал П. Кулиш. – СПб., 1856-1857. – III. 1-2.*
2. *Зеров М. Твори: В 2 т./ М. Зеров. – К.: Дніпро, 1990. – III. 2: Історико-літературні та літературознавчі праці. – 601 с.*
3. *Івашків В. «Українські народні предання» Пантелеймона Куліша: до питання творчої історії / В. Івашків // Вісник Львівського ун-ту. Серія: філологія. – 2009. – Вип. 47. – С.38-62.*
4. *Куліш П. Повне зібрання творів / П. Куліш. – К.: Критука, 2005. – III. 1. Листи. 1841–1850 / Упоряд., комент. Олесь Федорук. – 648 с.*
5. *Лобода А. До літературної історії Кулішевих «Записок о Южной Руси» / А. Лобода // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – К., 1923. – Кн. II-III (1920–1922). – С.111-115.*
6. *Наукові архівні фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ імені М. Рильського НАН України. – Ф. 3-2. – Од. зб. 116.*
7. *Нахлік Є. Легенда про Золоті ворота в Києві у варіантах М. Грабовського і П. Куліша // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 1999. – Вип. 27. Українська фольклористика. – С.67-78.*
8. *Українські народні предання. Собрал П. Кулиш. – Москва, 1847.*

References

1. *Zapiski o Yuzhnoy Rusi. Izdal P. Kulish. – SPb., 1856-1857. – T. 1-2.*
2. *Zerov M. Tvory: V 2 t./ M. Zerov. – K.: Dnipro, 1990. – T.2: Istoryko-literaturni ta literaturoznavchi pratsi. – 601 s.*
3. *Ivashkiv V. «Ukrainskije narodnyie predaniya» Panteleimona Kulisha: do pytannia tvorchoi istorii / V. Ivashkiv // Visnyk Lvivskoho un-tu. Seriya: filolohiia. – 2009. – Vyp. 47. – S.38-62.*
4. *Kulish P. Povne zibrannia tvoriv / P. Kulish. – K.: Krytyka, 2005. – T. 1. Lysty. 1841-1850 / Uporiad., koment. Oles Fedoruk. – 648 s.*
5. *Loboda A. Do literaturnoi istorii Kulishevychi «Zapisk o Yuzhnoi Rusi» / A. Loboda // Zapysky istorychno-filolohichnoho viddilu VUAN. – K., 1923. – Kn. II-III (1920-1922). – S. 111-115.*
6. *Naukovi arkhivni fondy rukopysiv ta fonozapysiv IMFЕ imeni M. Ryl'skoho NAN Ukrainy. – F. 3-2. – Od. zb. 116.*
7. *Nakhlik Ye. Lehenda pro Zoloti vorota v Kyievi u variantakh M. Hrabovskoho i P. Kulisha / Ye. Nakhlik // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna. – Lviv, 1999. – Vyp. 27. Ukrainska folklorystyka. – S. 67-78.*
8. *Ukrainskije narodnyie predaniya. Sobral P. Kulish. – Moskva, 1847.*

Piatachenko S.V.,

*Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Russian, foreign literature and methods of teaching them
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, pjatachenko@gmail.com*

Ukraine, Sumy

**PANTELEIMON KULISH'S COLLECTION «UKRAINIAN FOLK LEGENDS» : THE HISTORY OF
PUBLISHING, STRUCTURE, THEMES OF STORIES**

The article analyzes a collection of folk legends published by the Ukrainian writer and folklorist Panteleimon Kulish in 1847. It researches the history of this book's publication and features of the author's noting technique, the systematization of written stories and the structure of chapters. Also the thematic groups of folk tales are reviewed: the tales with historical themes and stories about famous historical figures and national defenders are prevalent.

Key words: *Panteleimon Kulish, folk legends, fairy tales, folklore, Cossacks, Haidamaks.*



УДК 811.161.2

Рибіна Н.В.,

к.філол.н., доцент кафедри іноземних мов та інформаційно комунікаційних технологій
Тернопільського національного економічного університету, nataliarybina@ukr.net

Україна, м. Тернопіль

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ЯКІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ В РАМКАХ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У дослідженні розглядаються особливості впливу української мови на процес опанування англійською мовою в рамках вивчення курсу у вищій школі. Автором було узагальнено та проаналізовано специфіку цього впливу крізь призму культурно-мовних контактів, міжкультурної комунікації та білінгвізму. Було зроблено висновок, що засвоєння другої мови теоретично не може бути процесом опанування нової системи мислення, а йдеться лише про оволодіння новим кодом, який проектується на код рідної мови

Ключові слова: мова, мислення, помилки, спілкування, міжкультурна комунікація, білінгвізм.

Постановка проблеми. Проблема співвідношення мови і мислення цікавила багатьох вчених. Мова впливає на мислення людей, на їх думку, менталітет, на їх поведінку і на те, як вони вивчають іноземну мову, як спілкуються нею та які помилки при цьому роблять. У результаті з'являються такі поняття, як «типові помилки україномовних студентів» або «типові помилки німецькомовних, англкомовних» і т.п. Іноземні мови входять в Україні до освітнього мінімуму шкільних та вузівських програм підготовки, а інколи мова освіти відрізняється від рідної мови. У даний час полікультурна білінгвальна освіта засобами вивчення рідної та іноземної мов є важливою складовою частиною модернізації цілей і змісту національних освітніх систем як в країнах Європи, так і в Україні. Без знання іншої або інших мов тією чи іншою мірою тепер не обійтися. Знання іноземних мов дозволяє будь-якій людині реалізувати свій накопичений потенціал незалежно від часу і місця з використанням усіх можливих засобів, способів і умов. Вивчення другої мови – запорука успішної кар'єри кваліфікованого фахівця, затребуваного ринком праці, здатного до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів. Вищезгадані процеси істотно впливають на мовну ситуацію загалом, адже завдяки розвитку відкритого інформаційно-комунікативного простору створюються передумови та умови для поширення двомовності або білінгвізму як провідної тенденції мовного розвитку сучасного суспільства.

Метою роботи є встановлення особливостей вивчення англійської мови студентами вищів шляхом аналізу впливу рідної української мови на сучасної англкомовну комунікацію.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що рідна мова – це природний основний інструмент не тільки комунікації, а й спосіб пізнання реальності для будь-якої людини. Пізнання іноземної мови тому також здійснюється за допомогою рідної мови, який надає суб'єкту готову систему значень для осмислення іноземної мови. Це означає, що в процесі вивчення іноземної мови, студент неминує порівнює її з рідною, він, як правило, виділяє в мові і вивчає те, що схоже на рідну мову, однак не помічає тих явищ, які специфічні для іноземної мови, але відсутні в рідній. Проте науковці-методисти схилиються до спільної думки про те, що адекватне розуміння іноземної мови досягається тільки тоді, коли

учень повністю усвідомлює його системні відмінності від рідної мови [3,4].

Студенти відчують стихійний вплив рідної мови. До того ж думка висловлювання у студентів-білінгвів спочатку оформляється рідною мовою, а потім перекладається іноземною. Внаслідок цього допускаються інтерферентні помилки.

На початковому етапі процесу вивчення іноземної (англійської мови), вони не можуть знати про існування усіх відмінностей між рідною мовою і іноземною, і коли починають будувати речення англійською, то просто калькують «знайомі» структури зі своєї рідної мови в мову, яку вивчають, і якою володіють обмежено, а це і призводить до помилок. Вивчаються завжди важче ті мовні явища, які в іноземній і рідній йому мові функціонують по-різному. Наприклад, українською мовою ми говоримо: «входити до кімнати», тобто після дієслова «входити», нам обов'язково потрібен прийменник «до», а ось в англійській мові слово enter (входити) використовується без прийменника: «enter the room»; але якщо цього не знати, то легко припуститися помилки і сказати: «enter INTO the room».

Часом, ми знаємо правило, але все одно робимо помилки, так як наша рідна мова домінує і, як було вказано вище, впливає на нас. Спілкуючись з іммігрантами, які давно живуть в англкомовних країнах і вільно говорять англійською, ми тим не менш помічали, як вони ставлять will після if, так як в українській мові допускається вживання майбутнього часу після сполучника «якщо» – «If you will see him, tell him», або замінюють іменник money, займенником they, хоча вони знають, що money – незлічуваний іменник, а тому займенник має бути it. Проте, українська мова має на нас вплив і «змушує» говорити they, так як в українській мові гроші – це вони.

Відмінності існують і у фонетиці, і у лексиці, і у граматиці, і у пунктуації. Найголовніша фонетична відмінна риса між українською та англійською мовою це те, що у нашій мові немає різниці між довгими і короткими голосними. У вокалізмі англійської мови, довгі голосні відрізняються від протиставлені їм коротких як часом звучання (більшою тривалістю), так і деякими артикуляційних особливостями: наприклад, англійський довгий [i:] – більш закритий і передній, а короткий [ɪ] – більш